Tulevaisuusvaliokunta

Asia: K 2/2023 vp Hallituksen vuosikertomus 2022

Kuntien rooli kestävän kehityksen ja vihreän siirtymän toteutumisessa ja alueellisten vahvuuksien kehittämisessä

Kuntien rooli kestävän kehityksen kokonaisuuden edistämisessä

Kunnilla on merkittävä rooli kestävän kehityksen toteuttamisessa. Kunnilla on tärkeä rooli kaikissa yhteiskunnan järjestelmissä, joissa kestävyysmurrosta kipeästi tarvitaan. Ne liittyvät talouteen, työhön ja kulutukseen, ruokaan, oppimiseen, hyvinvointiin, alueidenkäyttöön ja energiaan. Kunnat edistävät lakisääteisten tehtäviensä ja omien toimenpiteidensä kautta Kestävän kehityksen toimikunnan strategian muutosalueita seuraavalla tavalla:

1) Hyvinvointia edistävä talous ja työ sekä kestävä kulutus

Kunta edistää alueensa elinkeinotoimintaa ja työllisyyttä monipuolisin keinoin. Elinkeinotoiminnan perustat yritystonteista liikenteeseen ovat kuntien kehittämisen vastuulla. Pitkäjänteisellä ja ennakoivalla maankäyttöpolitiikalla vahvistetaan vetovoimaa ja houkuttelevuutta. Kansainvälisyys ja osaamisen ostaminen myös ulkomailta on tulevaisuudessa yhä yleisempää.

Työllisyyden edistämisellä ehkäistään syrjäytymistä sekä vahvistetaan kuntataloutta ja tarjotaan riittävää toimeentuloa asukkaille. Kuntien kehittämisyhtiöt auttavat paikallisia yrityksiä kasvussa ja kansainvälistymisessä. Kunnat edistävät vihreää siirtymää, kiertotaloutta ja uudenlaisten osaamiskeskittymien ja innovaatiotoiminnan ekosysteemien rakentumista. Kunnat tukevat maahanmuuttajien työllistymistä koulutuksilla sekä vahvistavat kotoutumista ja sopeutumista yhteiskuntaan.

Kunnat tukevat yritysten osaamisen kehittämistä ja tarjoavat kestävän kasvun infraa työn murroksen ja monipaikkaisuuden kiihtyessä. Elinvoima rakentuu uudistumiskyvyn ja hyvinvoivien kuntalaisten varaan. Tulevaisuudessa yhteistyö kunnan, järjestöjen, yritysten ja viranomaisten välillä

CC BY

Suomen Kuntaliitto
www.kuntaliitto.fi
etunimi.sukunimi@kuntaliitto.fi

Finlands Kommunförbund
www.kommunforbundet.fi
fornamn.efternamn@kommunforbundet.fi

korostuu. Lisäksi kunnat huolehtivat omasta taloudellista kestävyydestä vaalimalla vastuullista taloudenpitoa, innovaatiota ja kestäviä hankintoja.

Kattavat, nopeat ja toimintavarmat tietoliikenneyhteydet, laadukkaat ja yhteen toimivat yhteiskunnan ydintiedot sekä sähköiset tietopalvelut ovat toimivan ja nykyaikaisen yhteiskunnan perusta - ja edistävät palvelujen saatavuutta myös harvaan asutuilla alueilla. Digitaaliset palvelut vähentävät turhaa liikkumista, kun asiointi voidaan hoitaa etäpalveluna mistä ja milloin vain. Toimivat tietoliikenneverkot mahdollistavat monipaikkaisen työskentelyn ja -opiskelun sekä yhteiskunnan peruspalvelujen saavutettavuuden kaikille tasavertaisesti.

Monipaikkaisen asumisen, työn ja opiskelun mahdollisuuksia on tuotu sinänsä hyvin hallituksen toimesta esille vuonna 2022. Haasteena on ollut tietoliikenneyhteyksien rakentaminen syrjäisille ja harvaan asutuille alueille, jonne se ei markkinaehtoisesti rakennu. Vuonna 2022 voimaan tullut laajakaistatukilaki ja -asetus asettivat kuntien rahoitusosuuksiksi 8, 22 tai 33 prosenttia. Kuntien rahoitusosuuksien nousun myötä kansalliseen laajakaistatukiohjelmaan kanavoidut elpymis- ja palautumistukiohjelman varat ovat vaarassa jäädä täysimääräisesti hyödyntämättä.

Kuntalaisten hyvinvoinnin edistäminen on kuntien toiminnan syvää ydintä, jota kuntien tulee toteuttaa kestävästi. Kuntien talouden resurssien kohdentamisessa kuntalaisten hyvinvointivaikutukset ovat nousseet keskusteluun viimeisten vuosien aikana. Kunnat ovat kytkeneet yhä enemmän hyvinvointi-indikaattoreita ja hyvinvointikertomuksen tavoitteita talouden suunnitteluun.

Suomen EU-puheenjohtajakauden kärkiteemana oli 2019 hyvinvointitalous. Vuoden 2022 aikana kansallisella tasolla on työstetty yhteistä näkemystä hyvinvointitaloudesta niin keskushallinnon kuin myös kuntien ja alueiden näkökulmasta. Tässä työssä on onnistuttu hallinnonrajat ylittäen sitouttamaan eri ministeriöitä tarkastelemaan hyvinvointitaloutta. Tämä ei kuitenkaan vielä toteudu kuntiin kohdistuvassa ohjauksessa. Jatkossa on ministeriötasolla tarkasteltu, miten ministeriöt yhdessä tukevat hyvinvointitalouden periaatteiden toteutumista ja miten kuntien ohjaus tukee kuntien hyvinvointitalouden toteutumista.

2) Sivistys, osaaminen ja kestävät elämäntavat

Kuntien rooli osaamisen ja hyvinvoinnin edistämisessä on keskeinen. Lisäksi sivistyspalveluilla on suuri vaikutus alueen elinvoimaisuuteen. Kuntien sivistyspalveluilla luodaan asukkaille yhtäläisiä mahdollisuuksia kasvuun ja oppimiseen, osallisuuteen, harrastamiseen, liikkumiseen ja urheiluun sekä muihin sivistyksen ja kansalaistoiminnan kokemuksiin. Sivistyspalveluilla

parannetaan kulttuurihyvinvointia ja ihmisten elämänlaatua sekä rakennetaan yhteisöllisyyttä.

Kunnat huolehtivat varhaiskasvatuksesta, esi- ja perusopetuksesta, lukiokoulutuksesta, ammatillisesta koulutuksesta, sekä vapaasta sivistystyöstä. Koulutus ja oppiminen mahdollistavat jokaiselle kasvun hyvään elämään ja yhteiskunnan jäsenyyteen. Eheä jatkumo koulutusasteiden välillä lisää oppilaan ja opiskelijan hyvinvointia.

Kunnat järjestävät kulttuuripalveluja ja ylläpitävät yleisiä kirjastoja. Nuorisopalveluilla kunnat edistävät nuorten kasvua, itsenäisyyttä ja osallisuutta. Kunnat luovat myös yleisiä edellytyksiä liikunnalle paikallisella tasolla.

Tulevaisuudessa yhteistyö muiden sivistys-, kulttuuri- ja liikunta-alan palveluiden tuottajien kanssa tiivistyy. Sivistystoimintaa kehitetään yhdessä mm. paikallisten ja alueellisten kulttuuri- ja liikunta-alan yhdistysten sekä yritysten kanssa. Opiskelun ja työelämän yhteensovittamista tehdään alueen yritysten, oppilaitosten ja yhdistysten kanssa. Opiskelu ja koulutus eivät ole enää aikaan ja paikkaan sidottuja.

Kuntien vastuulla olevan varhaiskasvatuksen rooli ennalta ehkäisevänä ja eriarvoisuuden kaventajana on merkittävä. On tärkeä turvata laadukkaat, saavutettavat ja yhdenvertaiset varhaiskasvatus ja koulutuspalvelut koko maassa.

Kunnat aktivoivat omien toimenpiteidensä lisäksi alueen toimijoita kestäviin elämäntapoihin ja ratkaisuihin. Kasvatus kestävään elämään käynnistyy jo varhain varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa, ja jatkuu esimerkiksi kansalaisopistoissa. Kestäviä elämäntapoja edistetään mm. kirjastoissa monin tavoin. Kunta voi laajan tehtäväkenttänsä vuoksi mahdollistaa tehokkaasti asukkaidensa kestävät elämäntavat monin eri tavoin, muun muassa kaavoituksen, liikenteen, kasvatuksen ja demokratian keinoin.

3) Hyvinvointi, terveys ja yhteiskunnallinen osallisuus

Kunnilla on lakisääteinen velvoite edistää kuntalaisten hyvinvointia ja terveyttä. Nykyään myös turvallisuuden teemat, etenkin arkiympäristön turvallisuus, yhdistetään luontevaksi osaksi hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden kokonaisuutta. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tehtävä kunnassa on laaja-alainen ja poikkihallinnollinen. Hyvinvointia edistäviä toimia tehdään kunnan kaikilla sektoreilla.

Kuntien rooli hyvinvoinnin, osallisuuden ja yhteisöllisyyden rakentajina korostuu tulevaisuudessa. Kuntalaisten yhdenvertaisia mahdollisuuksia vahvistetaan mm. turvallisuudessa, terveellisissä elintavoissa, liikkumisessa ja

kulttuurissa. Kunnat tekevät myös ennalta ehkäisevää työtä syrjäytymisen vähentämiseksi.

Yhteistyö asukkaiden, hyvinvointialueiden, järjestöjen ja kunnan eri toimialojen välillä on tärkeässä asemassa. Kunnalla on olennainen merkitys paikallisen yhteisöllisyyden luojana. Paikallinen yhteisöllisyys on innostuneita kuntalaisia, jotka toimivat yhteisen hyvän eteen ja näkevät yhteisön hyvinvoinnin tavoittelemisen arvoisena. Elinvoimaisen yhteisön ja kunnan edellytys on hyvinvoiva kuntalainen.

Kunnat vahvistavat osallisuutta ja yhdenvertaisuutta sekä torjuvat eriarvoisuutta. Kunnat toimivat osallistumisen, kohtaamisen ja vaikuttamisen alustoina. Kunnissa keskitytään huono-osaisuuden ja eriarvoisuuden kierteen katkaisuun sekä tasapuolisten elämän perusedellytysten luomiseen. Kuntien ennaltaehkäisevien palveluiden rooli on yhä tärkeämmässä asemassa ja niiden toteuttamiseen tarvitaan yhteistyötä hyvinvointialueiden kanssa. Erityishuomiota tulee kiinnittää niihin palveluihin, joilla tavoitamme kaikkein heikoimmassa asemassa olevat kuntalaiset.

Kunnilla on parhaimmat yhteiskunnalliset edellytykset lähellä kansalaisia vaikuttaa sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiseen kuntalaisten arjessa ja näin lisätä hyvinvointia. Hyvin järjestetyt palvelut, toimiva ja turvallinen arki sekä tasa-arvoinen päätöksenteko luovat perustan kuntalaisten tasa-arvolle ja yhdenvertaisuudelle.

Kuntien tehtävinä on edistää molempien sukupuolten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä estää välitöntä ja välillistä syrjintää. Käytännössä tämä tapahtuu osana monia eri tehtäväkokonaisuuksia: päätöksentekoa, toiminnan ja talouden ohjausta ja johtamista, palveluiden järjestämistä ja tuottamista, työnantajatehtäviä sekä paikallisen elinvoiman vahvistamista.

Kunnilla on erityisen merkittävä rooli, kun edesautetaan asukkaiden luottamusta julkiseen hallintoon ja demokraattisen yhteiskuntaan. Kunnat käytännössä edistävät kaikkien asukasryhmien ja heikompiosaisten osallisuutta yhteisten asioiden hoitamiseen. Päätöksenteko on avointa ja tietoa välitetään aktiivisesti kunnan sisällä ja sen ulkopuolelle.

Kunnat edistävät lasten ja nuorten osallistumismahdollisuuksia, asukkaiden vaikutusmahdollisuuksia ilmastoasioihin, avointa hallintoa, ekologisesti kestäviä osallistumistapoja, sosiaalisesta oikeudenmukaisuutta ja heikompiosaisten osallisuutta.

Yhä merkittävämpi osa kunnan toiminnoista tapahtuu verkostoissa, joissa toimitaan tasavertaisina kumppaneina jakaen tietoa, osaamista ja menestymisen mahdollisuuksia. Kunta tukee yhteistyötahojensa onnistumista, luo mahdollisuuksia ja hyödyntää uudenlaisia kumppanuuden muotoja.

Aktiivisten kuntalaisten ja yhteisöjen merkitys korostuu. Taloudellisten avustusten lisäksi kunta tukee yhteisöjä ja yhdistyksiä monin eri tavoin.

Kriisien keskellä paikallisella itsehallinnolla on selvä rooli varautumisessa ja turvallisuudessa. Tulevaisuudessa kunnissa on kyse yhä vahvemmin myös erilaisten kulttuurien kohtaamisesta.

4) Hyvinvointia edistävä ruokajärjestelmä

Kunnan rooli turvallisen ja ravinteikkaan ruoan tarjoajana on keskeinen erityisesti niiden lasten ja nuorten kohdalla, jotka eivät saa kotona lämmintä ruokaa. Terveellistä, yhteisöllistä ja kestävää kouluruokailua on tärkeä kehittää ja varmistaa että kunnilla on riittävät resurssit sen toteuttamiseen. Hyvinvoinnin edistämisen näkökulmasta on tärkeä suunnata ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä ylipainon torjumiseen kaikissa ikäluokissa. Ylipainon sosiaaliset ja taloudelliset vaikutukset ovat kuntatasolla huomattavat ja ennaltaehkäisevä työ on keskeistä aloittaa riittävän ajoissa.

Ruokajärjestelmän muutosta kunnat edistävät myös kasvatuksen ja ruokapalveluhankintojen kautta.

5) Monimuotoisuutta ja hiilineutraaliutta vahvistava elinympäristö

Kunnat huolehtivat sujuvasta arjesta, viihtyisästä, turvallisesta ja terveellisestä elinympäristöstä sekä yhdyskuntatekniikan palveluista ekologisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti oikeudenmukaisesti. Kunnan tehtävänä on turvata asukkailleen ja tuleville sukupolville terveellinen, viihtyisä ja virikkeitä antava elinympäristö. Kunnilla on keskeinen rooli kestävän infran tuottamisessa. Kuntalaisten arkeen ja elinympäristöön liittyvillä ratkaisuilla turvataan elämisen edellytykset ja luodaan puitteet elinvoimalle. Ilmastonmuutoksen hillinnän lisäksi kuntien keskeisiin tehtäviin kuuluu ilmastonmuutokseen sopeutuminen ja varautuminen, sillä ilmastonmuutoksen suorat vaikutukset kohdataan paikallisesti.

Kunnilla on päärooli maankäytön suunnittelussa ja sen myötä kestävien kaupunkien ja yhdyskuntien rakentumisessa. Kuntien kaavoituksen kautta turvataan asukkaiden mahdollisuudet osallistua maankäytön suunnitteluun ja vaikutetaan kaikkien käytettävissä olevien julkisten alueiden määrään saavutettavuuteen.

Digitaaliset palvelut ja puhtaan luonnon tärkeys korostuvat. Kunnan digipalveluja hyödynnetään vahvemmin toimialarajat ylittävästi (esim. rakennetussa ympäristössä, liikkumisessa sekä opiskelu-, asiointi- ja työskentelyympäristöissä). Kunnan digitaalinen turvallisuus ja varautumisen keinot korostuvat laajasti. Puhdas luonto ja ympäristö nähdään veto- ja

pitovoimatekijänä. Luontosuhdetta vahvistetaan. Yhdenvertaisuutta ja yhteisöllisyyttä edistetään kaupunkisuunnittelussa.

Vesihuolto on kunnan asukkaiden ja alueen elinkeinoelämän välttämättömyyspalvelu, jonka tulee toimia kaikissa olosuhteissa. Hyvin toimiva vesihuolto on kunnalle tärkeä elinvoimatekijä. Kunnilla on nyt ja tulevaisuudessa tärkeä rooli vesihuollon järjestäjänä silloin, kun yhdyskuntarakenteen kehittymisen taikka terveydellisten tai ympäristönsuojelullisten syiden vuoksi kiinteistökohtainen vesihuolto ei ole kestävällä tavalla toteutettavissa.

Yhdyskuntajätehuollossa kunnat ovat merkittäviä toimijoita ja ovat sitoutuneet kierrätyksen lisäämiseen. Kunnat vastaavat muun muassa asumisessa syntyvien jätteiden keräämisestä ja käsittelystä.

Kuntakonserneihin kuuluvat energiayhtiöt tuottavat suurimman osan Suomen kuntien kaukolämpö- ja jäähdytysenergiasta. Myös sähköntuotannon ja -jakelun merkitys on huomattava kuntien kokonaan tai osittain omistamissa energiayhtiöissä. Kunnat vaikuttavat päätöksillään merkittävästi energian käytön ja tuotannon toimitusvarmuuteen, kestävyyteen ja kustannuksiin.

Kunnilla on monipuoliset mahdollisuudet edistää luonnon monimuotoisuutta yhteistyössä muiden kanssa, sillä ratkaisut luonnon monimuotoisuuden turvaamiseksi tehdään usein paikallisesti. Kunnat ohjaavat maankäyttöä, kartuttavat luontotietoja ja ovat aktiivisia luonnonsuojelu ja -hoitotyössä. Kunnilla on myös tärkeä rooli kuntalaisten luontotietoisuuden lisääjänä.

Kuntien toimintaedellytykset kestävän kehityksen edistämisessä

Kuntien tehtäväkenttä on laaja, ja kestävän kehityksen tavoitteet liittyvät kaikkeen kuntien toimintaan. Kaikki kunnat eivät välttämättä kuitenkaan sanoita toimintaansa Agenda2030 -viitekehyksen kautta. Hallituksen selonteko Agenda203 -toimintaohjelmasta (VNS 3/2020 vp), Hallituksen kestävyystiekartta (2021), sekä Kestävän kehityksen toimikunnan Agenda2030 -tiekartta edistävät kestävän kehityksen kytkemistä myös kuntien johtamis- ja päätöksentekojärjestelmiin.

Kuntien toiminnan ja toimintatapojen kehittämisessä integroidaan kehittämistarpeita yli sektorirajojen ja satsataan poikkihallinnollisuuteen. Kuntien toiminnan jatkuvuus kestävän kehityksen tavoitteiden edistämisessä edellyttää politiikkayhdenmukaisuutta, jotta kunnilla on riittävästi toimintaedellytyksiä ja mahdollisuuksia kestävyysmurroksen toteuttajana toimimiseksi. Tähän päästään yhteisillä pitkäjänteisillä kuntapolitiikan linjauksilla, joissa huomioidaan samanaikaisesti hallinto- ja talouspolitiikka, kaupunki-,

maaseutu-, ja saaristopolitiikka, sektorikohtaiset politiikkakokonaisuudet sekä muut valtion keinot ratkaista laajoja yhteiskunnallisia ongelmia.

Valtio ohjaa kestävän kehityksen tavoitteiden toimeenpanoa sektorikohtaisella hyvinkin yksityiskohtaisella erityislainsäädännöllä. Kestävän kehityksen tavoitteiden sektorikohtainen ohjaus voi johtaa siihen, että menetetään ne toimeenpanopotentiaalit, joita kunnilla olisi mahdollisuus toteuttaa monialaisena toimijana. Tästä hyvä esimerkki on eri ministeriöiden rahoitushaut, jotka saattavat käsitellä samoja ilmiöitä. Ministeriöiden välinen yhteistyö olisi tässäkin asiassa tärkeää.

Kuntien toimintaedellytyksiä ekologisen, taloudellisen ja sosiaalisen kestävyyden edistämisessä sekä kykyä vastata toimintaympäristön (mm. työvoiman saatavuus ja talous) haasteisiin vahvistetaan keventämällä kunnan tehtäviä ja velvoitteita koskevaa normiohjausta. Kustannustehokkaimmat palveluiden tuottamistavat ja palveluprosessit ovat erilaisia eri puolella Suomea ja erilaisissa kunnissa. Kunnat löytävät itse vaikuttavat ja tehokkaat palveluiden järjestämis- ja toimintatavat.

Julkisen talouden tilanne ja kuntien taloudellisten resurssien niukkuus johtavat siihen, että peruspalvelujen järjestämisen ja tuottamisen lisäksi toiminnan kehittämiseen ei ole riittävästi resursseja. Kestävän kehityksen tavoitteet edellyttävät toimintatapojen ja toiminnan kehittämistä, esimerkiksi kokeiluin, projektein, innovaatioin, joihin kunnilla ei ole riittävästi resursseja. Kunnat tekevät resurssiensa puitteissa priorisointeja, sillä kaikkien tavoitteiden mukaista kehittämistä ei ole mahdollista tehdä.

Kuntapolitiikka käännekohdassa -virkamiesvalmistelun raportti (2022) tuo esille pitkäjänteisen ja yhdenmukaisen kuntapolitiikan tarpeen, sekä kehittämistarpeita ja vaihtoehtoisia skenaarioita liittyen kuntien talouteen, tehtäviin, itsehallintoon, rakenteisiin ja kuntien yhteistyöhön. Ko. raportin pohjalta on tarpeen jatkaa kuntapolitiikan kehitystyötä normiohjauksen keventämiseksi, toimintaedellytysten ja taloudellisten resurssien turvaamiseksi sekä politiikkalohkojen ja sektorilainsäädännön yhdenmukaistamiseksi.

Julkisen hallinnon strategiatyön yhteydessä todettu luottamuspula kuntien ja valtion välillä on huomioitava jatkossa. Valtion yksityiskohtaisen normiohjauksen vuoksi kuntajohto kokee, että valtio ei luota kuntiin. Kunnat toivovat enemmän vapautta ja luottamusta omien tehtäviensä toteuttamiseen ja vähemmän mikromanageerausta valtiolta. Kuntien ja valtion välisen luottamuksen perustavanlaatuista merkitystä julkisen sektorin toimintakyvylle ei ole Suomessa vielä tunnistettu riittävällä tavalla. Kuntien ja valtion välillä on käytävä keskusteluja ja löydettävä ratkaisuja luottamuksen parantamiseksi sekä valtion ohjausjärjestelmän toimivuuden ja vaikuttavuuden kehittämiseksi. On kiinnitettävä huomiota kuntien ja valtion yhteisiin tavoitteisiin,

vuorovaikutuksellisiin valmisteluprosesseihin, ilmapiiriin ja kumppanuuteen sekä kuntien demokraattiseen päätöksentekoon ja kuntien erilaisuuteen.

Julkisen hallinnon strategian ja julkisen johtamisen kehittämishankkeet (esim. “Julkisen johtamisen identiteetti, johtajien asema ja työn vaatimukset 2020-luvulla") on tehty valtion- ja kuntahallinnon yhteistyössä. Kuntien ja valtion johtajien tuntemusta toisista hallinnonaloista ja toiminnasta on pyritty edistämään ja tätä yhteistyötä ja yhteistä julkisen johtamisen kehittämistä on hyvä jatkaa myös jatkossa.

Kestävän kehityksen tavoitteissa onnistuminen edellyttää, että kunnilla on lailla säädetyt riittävät edellytykset näiden tehtävien kokonaisvaltaiseen hoitamiseen, ja että kunnat voivat itse päättää palveluiden järjestämistavasta mahdollisimman vapaasti paikallisten olosuhteiden mukaisesti. Kuntaliitto pitää tärkeänä, että kuntien erityinen rooli ja toimintaedellytykset huomioidaan ja että kunnille kohdennetaan kehittämistoimenpiteitä ja resursseja. sekä väljennetään yksityiskohtaista normiohjausta.

Kuntien rooli vihreässä siirtymässä

Vihreä siirtymä koskee talouden eri sektoreita laajemminkin, mutta tällä hetkellä korostuu jo nyt vahvasti käynnissä oleva siirtymä pois fossiilisista energialähteistä sekä vähäpäästöisen rakennuskannan ja infrastruktuurin suunnittelu ja rakentaminen. Energiamurroksessa kuntien rooleista keskeisiä ovat itsehallinnollinen toimijuus maankäytössä, kunnan energiayhtiöiden merkitys sekä elinvoiman johtamisen työkalut, missä kunta mm. koordinoi ja tuo yhteen eri toimijoita.

Kuntien omassa toiminnassa vihreä siirtymä tarkoittaa palvelutuotannon ja toimintatapojen uudistamista. Konkreettisella tasolla vihreä siirtymä edellyttää kuntien vastuulle kuuluvan rakennetun ympäristön ekologista jälleenrakennusta ja siihen liittyviä investointeja. Kunnat voivat myös hankintojensa kautta tarjota yrityksille esim. kotimaisia referenssejä, joita tarvitaan kansainvälisillä markkinoille siirtymisen tueksi.

Vihreän siirtymän edistämisessä on korostunut lupaprosessien sujuvoittaminen. Esimerkiksi tuuli- ja aurinkovoimalle on keskeistä niiden tarvitsema maa-ala, jolloin maankäytön kysymykset korostuvat. Kunnat mahdollistavat maankäytönsuunnittelulla uusiutuvan energiantuotannon sijoittumisen ja huolehtivat osaltaan siihen liittyvästä luvituksesta.

Sen lisäksi, että toiminnanharjoittajan tulee lupahankkeissa toimia aktiivisesti ja sujuvasti valtion lupaviranomaisen kanssa, tulee hankkeen hyväksyttävyydelle ja reunaehdoille varmistaa suostumus kuntien maankäytön suunnittelu- ja muissa lupaprosesseissa. Hankkeissa onkin huomioitava niiden moniviranomaisuus, mitä ei aina huomioida tarpeeksi aikaisessa vaiheessa.

Kuntien menettelyissä varmistetaan myös osaltaan hankkeiden hyväksyttävyys suhteessa muihin maankäyttömuotoihin.

Vihreän siirtymän merkittäviä kuntavaikutuksia on kuntavaikutusten eriytyminen, sillä vaikutukset jakautuvat kuntiin eri tavoin. Toinen merkittävä kysymys on haitallisten vaikutusten ja hyötyjen arviointi ja yhteensovittaminen. Hankkeet aiheuttavat väistämättä haittoja osalle muita maankäyttömuotoja sekä osalle kuntalaisia. Näiden asioiden käsittely kunnan sisällä vuorovaikutteisesti on erittäin tärkeätä. Kunnille aiheutuvia haittoja tulisikin pystyä kompensoimaan taloudellisesti (vrt. tuulivoiman kiinteistövero ja kaivosten mineraalivero).

Vihreän siirtymän keskeisimmän EU-ohjausvälineen, Euroopan vihreän kehityksen ohjelman eri aloitteet ovat tulossa kansalliseen toimeenpanoon lähivuosien aikana. Niiden kuntatalousvaikutuksia ei ole riittävällä tavalla arvioitu eikä siten rahoitusperiaatetta niiden toimeenpanossa ole noudatettu. Esimerkiksi energiatehokkuusdirektiivi EED:n edellyttämät korjausinvestoinnit julkisomisteisille rakennuksille tulevat olemaan merkittävät. Muita suoria tai välillisiä kuntatalousvaikutuksia aiheuttavia EU-tason velvoitteita on arvioitu sisältyvän mm. rakennusten energiatehokkuusdirektiiviin, yhdyskuntajätevesidirektiiviin ja maaperän terveysdirektiiviin. Vihreän siirtymän rahoituksen työryhmä ehdotti loppuraportissaan, että kuntien rahoitus- ja investointitarpeista ja rahoituksen edellytyksistä tehdään lisäselvitys. On huolehdittava, että selvitys tehdään.

Energiamurroksen rinnalla kypsyy myös joukko muita vihreän siirtymän osa-alueita. Niihin liittyvät ohjausmekanismit, investoinnit, ja innovaatiot ovat kehittymässä, mutta niiden tuottama muutos voi tapahtua monin eri tavoin. Näissä kunnalla on keskeinen rooli mm. kiertotalouden valtavirtaistumisessa sekä uusien, hiilinielujen ja luonnon monimuotoisuutta vahvistavien maankäytön muotojen levittämisessä osana sekä rakennetun että rakentamattoman ympäristön hoitoa.

Kuntien rooli alueellisten vahvuuksien kehittämisessä

Kuntien rooli niin paikallisten kuin alueellisten ratkaisujen kehittämisessä on tärkeä. Ilmastonmuutos, niukkeneva julkinen talous ja väestön ikääntyminen asettavat vaatimuksia alueellista kehittämistä koskeville ratkaisuille myös kunnissa. Yritystoiminnan ja työllisyyden edistämiseen suunnatut elinkeinopoliittiset toimet ovat olleet kunnissa osa laajaa vapaaehtoista elinvoiman vahvistamisen kokonaisuutta. Työllisyyden ja elinkeinoelämän edistämisestä on käynnissä olevan TE2025- uudistuksen myötä tulossa merkittävä osa kunnan lakisääteisiä tehtäviä. Kunnat pystyvät hyödyntämään työllisyyden ja yritystoiminnan edistämisessä kunnan koko palveluvalikoimaa. Yritysneuvonnan, ammatillisen koulutuksen ja työllisyyspalveluiden toimintojen

yhteensovittaminen synergisiksi kokonaisuuksiksi tukee entistä paremmin ihmisten työllistymistä sekä yritysten työvoiman saantia.

Hallituksen vuosikertomuksessa esitelty Suomen kestävän kasvun ohjelma ja sitä toteuttava elpymis- ja palautumissuunnitelma eivät ole pystyneet huomioimaan sektorit ylittävää paikallis- ja aluelähtöistä kehittämistoimintaa kunnissa ja kaupungeissa. On tärkeää, että alueiden kehittämistä tukevat kansalliset eri sektoripolitiikkojen toimenpiteet rakennetaan kuntien, alueellisten toimijoiden ja valtion yhteistyön pohjalle niin, että niiden toteuttamisessa voidaan kunnissa oleva osaaminen täysipainoisesti hyödyntää.

Kunnat voivat hyödyntää kehittämistyössään sekä Uudistuva ja osaava Suomi 2021-2027 – EU:n alue- ja rakennepolitiikan ohjelman että EU:n yhteisen maatalouspolitiikan maaseudun kehittämisen ohjelman osarahoitusta. Alueellisten vahvuuksien hyödyntämisessä tarvitaan myös joustavia kansallisia rahoitusvälineitä ja -ohjelmia, joiden kautta saadaan nopeasti uusia kehittämisavauksia ja elinvoimaa edistäviä toimia liikkeelle.

SUOMEN KUNTALIITTO

Markus Pauni

Strategia- ja kehitysjohtaja

Miira Riipinen

Johtaja, yhdyskunta ja ympäristö

Sini Sallinen

Kehittämispäällikkö

Pauliina Jalonen

Erityisasiantuntija

Annukka Mäkinen

Kehittämispäällikkö